

Yeni Uluslararası Göç Hareketleri ve Türkiye’deki Moldovalı Kadın Hizmetçiler

Selmin Kaşka

İçinde bulunduğumuz dönem “göç çağı” olarak nitelendirilmektedir (Castles ve Miller, 2003). 20. yüzyıl farklı göç dalgalarına tanıklık etmekle birlikte (Abadan-Unat, 2000), yüzyılın son döneminde meydana gelen uluslararası göç hareketlerinin daha önceki göç hareketlerinden farklı yönleri olduğu bilinmektedir. Castles ve Miller, içinde bulunduğumuz dönemde insan hareketlerinin “küreselleştğini, hızlandığını, çeşitlendiğini ve ‘kadınlaştığını’” belirtiyorlar (Castles ve Miller, 2003: 8-9). Gerçekten genel gözlemlerimize dayanarak uluslararası göçün dinamiklerinin değiştiğini söyleyebiliyoruz. Başka bir deyişle göçün hacmi, biçimleri ve göçmenlerin kompozisyonunda önemli değişiklikler gözlenmeye başlanmıştır. Bu yeni göç hareketlerinin yeni analizleri gerektirdiği açıktır. Örneğin, 1960’ların göç alan ve göç veren ülke ayrımları artık açıklayıcılığını yitirmektedir. O dönemin göç veren ülkeleri göç alan ülkeler haline gelmeye başlamıştır. Erder’in de belirttiği gibi, bu ayrımlar, bugünkü göç akımlarının ‘kaotik’, ‘ne zaman, nereye, nasıl yöneleceği bilinmeyen’ niteliğini açıklamakta yetersiz kalmaktadır (Erder, 2000).

Günümüzdeki göç hareketlerinin temel özelliklerinden biri de 1960’ların düzenli göç örüntüsünün hızla değişmeye başlamasıdır. Bugünkü göç akımları esas olarak “düzensiz göç” şeklinde tanımlanan bir nitelik taşımaya başlamıştır.¹ Bu makalenin konusu açısından düzensiz göç kavramı, düzensiz ikamet ve düzensiz çalışma açılarından ele alınacaktır.

Bu çalışma bakımından yeni göç hareketlerinin diğer bir temel özelliği ise göçün toplumsal cinsiyet boyutunda meydana gelen değişmedir. Göçmen kadın olgusu yeni bir olgu olmamakla birlikte bu olgunun analiz edilmeye başlanması oldukça yakın tarihlere rastlamaktadır. Bilindiği gibi, özellikle 1970-1980’lere dek göç çalışmaları toplumsal cinsiyet boyutu üzerinde durmamıştır ve göç hareketlerinde kadınların erkek göçmenlerin izlediği, göçün büyük ölçüde erkek göçmenlere dayandığı, kadınların erkek göçmenleri pasif izleyicisi oldukları yaklaşımı

¹ “Düzensiz göç” kavramını tanımlama yönündeki çabalar sürmektedir. Örneğin Uluslararası Göç Örgütü, bireylerin temel olarak, kaynak, transit ve hedef ülkelerin ilgili yasalarını ve düzenlemelerini dikkate almayan, düzenlenmemiş her türlü akışını düzensiz göç olarak tanımlamaktadır (IOM 2000: 2). Pratikte düzensiz göç farklı biçimler almaktadır. Göçmenlerin hedef ülkeye girişte o ülkenin yasal düzenlemelerini dikkate aldıkları, ancak o ülkede ikametlerinde bu düzenlemelere uymadıkları durumlar vardır. Bu nedenle, Ghosh’un düzensiz göçü hem göç veren hem de göç alan ülke açısından ele alan ve göç alan ülke açısından da düzensiz giriş, düzensiz ikamet ve düzensiz istihdam olmak üzere üç temel ögeyi birbirinden açıkça ayırt eden tanımlaması daha kullanışlı görülmektedir (Ghosh 1998: 4).

egemen olmuştur. Ancak 1970 sonlarından itibaren özellikle feminist araştırmacıların çalışmaları toplumsal cinsiyet boyutu üzerine eğilmeye başlamıştır. Bununla birlikte, Kofman ve diğerlerinin de belirttiği gibi, “göçün kadınlaşması” olgusunda son derece hızlı bir değişme yaşanmaktadır, ancak bizim bu hareketi kavramsallaştırmamızın aynı hızla gerçekleştiği söylenemez (Kofman vd.2000; 21).

Son dönemlerde uluslararası göç hareketlerinde iyice belirginleşen kadın göçü olgusu ile ilgili olarak ortaya çıkan bir eğilim ev içi hizmetlerinin küreselleşmesi olgusudur. Bir yandan bu olguyu analiz etmeye çalışan teorik çabalar sürmekte, bir yandan dünyanın çeşitli yerlerinde yapılan örnek-olay çalışmaları bu olguyu anlamaya ve açıklamaya çalışmaktadır (Anderson, 2000; Hondagneu-Sotelo, 2001; Parrenas, 2001; Saban, 2002, Ehrenreich ve Russell Hochschild, 2003.)

Bu makalede ben düzensiz göç ve toplumsal cinsiyet konularını Türkiye’de ev içi hizmetlerde çalışan Moldovalı göçmen kadınlar bağlamında ele almaya çalışacağım. Önce 1990’lardan itibaren eski SSCB ülkelerinden Türkiye’ye yönelen yeni uluslararası göç hareketinin genel bir resmini çizmeye çalışacağım. Daha sonra, Moldova hakkında kısa bir bilgi aktaracağım. Son olarak da ev içi hizmetlerde çalışan Moldovalı göçmen kadınlarla ilgili bazı gözlemlerimi aktaracağım. Türkiye’de ev içi hizmetlerde çalışan Moldovalı kadın göçmenler, yeni uluslararası göç akımlarının toplumsal cinsiyet boyutunu izlemek için bir örnek oluşturmaktadır. Yaklaşık on-on beş yıldan beri süregelmekte olan bu olgu hakkında henüz yeterince bilgiye sahip değiliz. Bu olgunun çeşitli yönleriyle değerlendirilmesi, hem Türkiye’nin yeni göç hareketlerini nasıl deneyimlediğini anlamak hem de ev içi hizmetlerin küreselleşmesi olgusunu Türkiye bağlamında tartışmak için uygun bir başlangıç noktası oluşturabilir.

Türkiye’nin Yeni Uluslararası Göç Deneyimi

Göç veren ülke olarak Türkiye’nin uluslararası göç hareketlerindeki deneyimi iyi bilinmektedir. Çünkü Türkiye görece uzun bir dönem boyunca göç veren ülkeler arasında önemli bir yer tutmaktaydı. Bununla birlikte son dönemde Türkiye’nin göç tarihinde yeni bir eğilim ortaya çıkmaya başlamıştır. 1980’lerin sonlarından başlayarak Türkiye bir çok ülkeden - Orta Doğu, Afrika ve eski Doğu Bloku ülkelerinden - gittikçe artan sayıda göçmenin transit ya da hedef ülkesi haline gelmeye başlamıştır. Çeşitli ekonomik, sosyal ve politik gelişmeler bunun nedenini oluşturmaktadır.

Yeni göç hareketleri bağlamında Türkiye heterojen bir göçmen kitlesi ile karşı karşıya kalmıştır. Bu heterojen kitle içinde üç farklı kategoriye transit göçmenler, mülteciler ve çalışmak ya da ticaret yapmak amacıyla Türkiye’ye gelenler oluşturmaktadır.² Bu yazıda üzerinde durulacak olan grup son gruptur. Bu grup dahi

² Bu konuda bkz. Erder 2000. Transit göç konusunda bkz. İçduygu, 1996 ve 2003. Mülteciler için bkz. Kirişçi, 2002.

kendi içinde heterojen bir yapı sergilemektedir. Bu grup Türkiye’ye esas olarak turist vizesiyle, dolayısıyla yasal yollardan giriş yapmaktadır. Bunlar arasında farklı ülkelerden, farklı etnik gruplardan farklı sosyo-ekonomik kompozisyona sahip kadın ve erkek göçmenler yer almaktadır. Ülkeye girişlerinde herhangi bir düzensizlik unsuru söz konusu olmamakla birlikte, düzensiz göçmen olarak tanımladığımız bu grup Türkiye’de ikamet ve çalışma izni ile ilgili kurallar bakımından düzensiz göçmen niteliğini almaktadırlar. Bu grupta bavlul tüccarlarını, enformel ekonominin değişik alanlarında çalışanları, seks işçilerini, eğlence sektöründe, spor merkezlerinde, sağlık kuruluşlarında ve ev içi hizmetlerde çalışanları gözlemleyebiliyoruz. Bunlar arasında eski Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkelerinden gelenler çoğunluğu oluşturmaktadır. Ben bu makalede eski Sovyetler Birliği ülkeleri üzerinde yoğunlaşacağım.

Eski SSCB Ülkeleri İle Artan Etkileşim

Türkiye ile eski SSCB ülkeleri arasında çeşitli alanlarda gittikçe artan bir etkileşim olduğu bilinmektedir. Türkiye’ye yönelik nüfus hareketleri ile ilgili mevcut istatistikler, yabancıların giriş-çıkış sayılarını, ikamet iznine sahip olan yabancıların sayılarını, evlilik yoluyla vatandaşlık edinenlerin sayılarını ve sınır dışı işlemlerini göstermektedir. Tüm bu istatistikler, bu etkileşimi yansıtmaktadır. Başka bir deyişle giriş, ikamet izni ve evlilik sayıları bu ülkelerden çeşitli amaçlarla Türkiye’ye gelenlerin ve Türkiye’de bulunanların hızla artmakta olduğunu göstermektedir. Hiç kuşkusuz bu tek yönlü bir akım değildir, Türkiye’den de söz konusu ülkelere çeşitli sektörlerde çalışma, eğitim, turizm gibi çeşitli amaçlarla bir akım olduğu bilinmektedir. Aşağıda, mevcut istatistiklere dayanarak, bu ülkelerden Türkiye’ye yönelik nüfus hareketlerinin bazı yönleri üzerinde durmak istiyorum.

İlk olarak giriş sayıları üzerinde durmak yararlı olacaktır. Bu sayılara baktığımızda, 1988 yılında eski Sovyetler Birliği’nden Türkiye’ye sadece 4505 giriş yapılmışken 2003 yılında bu sayının iki milyonu aştığını görüyoruz. Ek 1’deki tablo, 1997-2003 yılları arasında eski Sovyetler Birliği ülkelerinden Türkiye’ye giriş yapan yabancıları sayısal ve oransal olarak göstermektedir. Elbette tablodaki rakamların tümü göçmen sayılarını göstermemektedir. “Gerçek” turistler de bu rakamlara dahildir. Ayrıca bu rakamlar Türkiye’ye giriş sayılarını göstermekle birlikte, toplam kişi sayısını göstermemektedir, çünkü bir kişinin birden fazla sayıda giriş yapabildiğini biliyoruz. Bununla birlikte düzensiz göçmenlerin turizm şemsiyesi altında giriş yapmaları nedeniyle bu rakamları ele almakta yarar vardır.

Ek 1’deki tablo incelendiğinde, örneğin 2003 yılı itibarıyla eski SSCB ülkelerinden Türkiye’ye turistik giriş yapan yabancıların sayısı 2.157.558’dir. Bu rakam o yıl toplam yabancı girişleri içinde %16’lık bir oran oluşturmaktadır. Yabancı girişleri içinde eski SSCB ülkelerine bakıldığında en fazla giriş sayısının Rusya Federasyonu’na ait olduğu görülmektedir (%59.6). İzleyen ülkeler ise Ukrayna (%10.5), Azerbaycan (%8.9), Gürcistan (%8.0), Kazakistan’dır (%3.0). Moldova

ise %2.7 oranı ile altıncı sırada gelmektedir. Bu altı ülkenin eski SSCB ülkelerinden toplam girişler içindeki oranı %92.7'dir, dolayısıyla diğer eski SSCB ülkelelerinden toplam %8.2 oranında giriş yapılmıştır.

Eski Sovyetler Birliği ülkelerinden yabancı girişlerinin toplam yabancı girişleri içinde oranına bakıldığında da, Türkiye'ye 2003 yılı içindeki toplam girişler içinde Rusya Federasyonu %9.8 gibi bir oran oluşturduğu görülmektedir.

Eski Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra kurulan devletler arasında Türkiye cumhuriyetler olarak bilinen Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan'dan yapılan girişlerin toplamı yaklaşık 310 bindir. Bu ülkelerden yapılan girişlerin toplam eski SSCB ülkeleri içindeki oranı %14.2'dir. Bu ülkeler arasında Azerbaycan %8.9 ile ilk sırada gelmekte, onu Kazakistan (%3.0), Özbekistan (%0.9), Türkmenistan (%0.8) ve Kırgızistan (%0.6) izlemektedir.

Türkiye'deki düzensiz göçmen sayısına ilişkin bazı tahminler yapılmış olmakla beraber, niteliği gereği bu göç hareketinin hacmi hakkında istatistiklere sahip değiliz.³ Bununla birlikte eski Sovyetler Birliği ülkelerinden gelenlerin önemli bir kısmının düzensiz göçmen olduğunu öne sürmek yapılan gözlemlere dayanarak mümkün görülmektedir.

Bu göç hareketlerinin en önemli nedeni kuşkusuz ekonomiktir. Sovyetler Birliği döneminde istihdam oranın yüksek olduğu bilinmektedir. Ancak SSCB'nin yıkılmasından sonra pazar ekonomisine geçiş dönemi başlamıştır ve bunun en önemli etkilerinden biri işsizlik oranlarındaki ciddi artış olmuş; hayat standardı da çok belirgin bir biçimde düşmüş, tüm bu faktörler yoğun bir göç hareketinin başlamasına neden olmuştur. Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra ekonomi alanındaki güçlükler yeni kurulan devletlerin vatandaşlarını bu dramatik koşullarla mücadele etmek için yollar bulmaya doğru itmiştir. Bu yollardan biri göç etmektir. Türkiye de hedef ülkelerden biridir. Bu durumu sadece "çekici faktörler" yardımıyla açıklayamıyoruz. Bilindiği gibi "çekici faktörler" göç edilen yerdeki ekonomik farklılıklar ve yaşam standartlarının göçmenleri göçe yönlendirdiğini öne sürer. Türkiye bu açıdan göçmenleri cezp edecek bir nitelikte görünmemektedir. Çünkü yüksek bir işsizlik oranı vardır, resmi rakamlar %10 civarında bir işsizlik oranı olduğunu göstermektedir, ancak bunun daha da yüksek olduğu yolunda yaygın bir kanı bulunmaktadır. Bu durumda sorulması gereken soru, göçmenlerin hedef ülke olarak Türkiye'yi seçmelerinin nedeninin ne olduğu sorusudur. Bu sorunun aşağıda da değinileceği gibi birçok cevabı bulunmaktadır. Bunlardan kuşkusuz en önemlisi, Türkiye ekonomisi içinde enformel ekonominin büyüklüğü ile ilgilidir. Kuşkusuz enformel ekonomiye giriş, çalışma ve oturma izni olmayan ve dolayısıyla formel ekonomide istihdam olanağını elde etmesi mümkün olmayan düzensiz göçmenler açısından görece çok daha kolaydır. Başka bir deyişle düzensiz göçmenler yalnızca enformel ekonomide istihdam olana-

³ Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı geçmiş yıllarda Türkiye'de bulunan yabancı yasadışı işçilerin sayısı ile ilgili olarak, birçok kez 1 milyon rakamını telaffuz etmişti. Örnek olarak bkz. *Milliyet*, 24.7.2001

ğı bulabilmektedirler. Türkiye'nin hedef ülke olarak seçilmesindeki bir başka neden de coğrafi yakınlıktır. Bu durum seyahat giderlerini görece ödenebilir bir düzeye indirmektedir. Bu ülkeler ile Türkiye arasında son yıllarda artan bilgi akışı ve etkileşim de önemli bir faktördür.

Bir başka faktör de Türkiye'nin bu ülkelere uyguladığı vize politikası ile ilgilidir. Türkiye'nin uyguladığı göreceli olarak liberal vize rejimi bu ülke vatandaşlarının Türkiye'ye girişini kolaylaştırmaktadır. Tüm eski Sovyetler Birliği devletleri vatandaşları Türkiye'ye girmek için vize almak durumundadır. Ancak bu ülkeler ile olan ilişkilerin niteliğine ve karşılıklı anlaşmalara bağlı olarak bazı farklılıklar da söz konusu olabilmektedir.⁴

Eski Sovyetler Birliği ülkeleri ile Türkiye arasında artmakta olan nüfus hareketlerini izleyebileceğimiz bir başka yön, turistik ziyaret hariç Türkiye'de çeşitli amaçlarla bulunan, başka bir deyişle Türkiye'de oturma iznine sahip yabancılarıdır. Ek 2'deki tablo bu sayıları ve oranları 1997-2003 yılları için vermektedir. Türkiye'de 2003 yılı itibarıyla bu sayı toplam 152.203'tür. Bu sayının %19'luk bir bölümü eski Sovyetler Birliği ülkelerine aittir. Tablodan da görülebileceği gibi eski Sovyetler Birliği ülkeleri arasında bu konuda ilk sırada gelen ülke Azerbaycan'dır (%32.7). Onu sırasıyla Rusya (%21.1), Kazakistan (%11.8), Ukrayna (%8.0), Kırgızistan (%7.7), Türkmenistan (%5.7), Özbekistan (%3.7) izlemekte, Moldova %3.6 oranı ile sekizinci sırada gelmektedir. Ukrayna ise %3.3 oranı ile Moldova'yı izlemektedir. Bu ülkelerin eski Sovyet ülkeleri arasındaki toplam oranı %97.6'dır. Diğer altı eski Sovyet ülkesinin toplam oranı ise %2.4'tür.

2003 yılında turistik ziyaret dışı çeşitli amaçlarla Türkiye'de bulunan eski Sovyetler Birliği ülkeleri vatandaşları arasında Türkiye Cumhuriyetlere baktığımızda ise, bu ülkelerin %61.6 gibi büyük bir oranı oluşturduğunu görüyoruz.

Türkiye'ye toplam yabancı girişleri içinde eski Sovyetler Birliği ülkelerinin kendi içindeki dağılımına bakıldığında Rusya Federasyonu'nun, Türkiye'de oturma izni olan yabancılar arasında da Azerbaycan'ın ilk sırada geldiği görülmektedir. Başka bir deyişle, Türkiye'de çeşitli amaçlarla bulunan yabancılar içinde eski Sovyetler Birliği ülkelerinden Azerbaycan'ın oranı %6.3'dür. Rusya Federasyonunun genel toplam içindeki oranı ise %4'tür ve eski Sovyetler Birliği ülkeleri arasında Azerbaycan'dan sonra ikinci sırada gelmektedir.

Ek 3'deki tablo, 1995-2001 döneminde evlilik yoluyla Türk vatandaşlığı edinen eski SSCB vatandaşlarını göstermektedir. Tablodan da görüldüğü gibi bu ülke vatandaşlarının evlilik yoluyla Türk vatandaşlığı edinme eğiliminde artış söz

⁴ Örneğin Dışişleri Bakanlığının vize uygulaması ile ilgili verdiği bilgiye göre, bazı ülke vatandaşları Türkiye'ye girerken sınır kapılarında iki aylık çoklu giriş vizesi alabilmektedir. Bu ülkeler Belarus, Rusya Federasyonu ve Ukrayna'dır. Sınırdan bir aylık çoklu giriş vizesi uygulaması Azerbaycan, Ermenistan, Estonya, Letonya, Litvanya, Moldova, Tacikistan ve Türkmenistan için sözkonusudur. Gürcistan vatandaşları sınır kapılarında onbeş günlük tek giriş vizesi alabilmektedir. (Vize uygulaması ile ilgili bu bilgiler, Dışişleri Bakanlığının web sitesinde yer almaktadır. (<http://www.mfa.gov.tr/MFA/ConsularInformation/ForForeigners/VisaInformation>).

konusudur. 1995-2001 dönemindeki toplam 24.300 sayısı içinde en büyük oran Azerbaycan vatandaşlarına aittir (%44.8), izleyen ülkeler ise Rusya Federasyonu (%25.4), Moldova (%14.9), Gürcistan (%11.3) ve Türkmenistan'dır (%3.6).

Oturma izni ve evlilik yoluyla vatandaşlık edinme sayılarındaki bu artışları, başka bir deyişle söz konusu ülke vatandaşlarının Türkiye'de daha uzun süreli kalma eğilimlerini, Prof. Dr. Sema Erder ile yaptığımız düzensiz göç ve kadın ticareti konulu bir araştırmada "yeni eğilim" olarak nitelemiştik (Erder ve Kaşka, 2003).

Bu yeni nüfus hareketleri ile ilgili olarak istatistiklerin yanı sıra mevcut yasal çerçeve de önemli bir nitelik taşımaktadır. Burada belirtilmesi gereken nokta, Türkiye'nin kurumsal ve yasal çerçeve açısından son göç akımlarına hazırlıksız yakalandığıdır. Türkiye bu göç akımıyla karşı karşıya geldiğinde mevcut yasal çerçeve, yabancılarla ilgili çok sayıda yasal düzenleme olmasından ötürü sistematik bir nitelik taşımamaktaydı. Ayrıca konuyla ilgili bazı yasalar oldukça eski tarihlerle dayanmaktaydı ve yapıldıkları dönemin koşullarına uygun düzenlemeler içermektedir. Bu nitelikteki yasal çerçevenin son dönemlerde ortaya çıkan ani ve yoğun insan hareketlerini düzenlemeye elverişli olmadığı açıktır.

Türkiye'deki yabancıların ikamet ve çalışma izinlerini düzenleyen yasalar arasında Pasaport Kanunu (1950, No. 5862), Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun (1950, No. 5683) ve Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca Türk Vatandaşlık Kanunu da yabancıların vatandaşlık edinme kurallarını düzenlediği için önemlidir.

Son dönemlerde meydana gelen yeni gelişmeler dolayısıyla yasal çerçevenin bazı yönlerinde değişiklikler yapılmaya başlanmıştır. Bunlardan biri Türk Vatandaşlık Yasasında değişiklik yapan yasadır (No. 4866). Haziran 2003'te eski Doğu Bloku ülkesi vatandaşlarının, özellikle kadınların Türkiye'de ikamet ve çalışma izinleri sorununa çözüm olarak Türk vatandaşları ile sahte evlilik yoluyla vatandaşlık edinmeleri eğilimi nedeniyle bu yasa da değişiklik yapılmıştır. Bu değişiklik bir yabancıya evlilik yoluyla Türk vatandaşlığını elde etmesini üç yıllık bekleme süresi getirmek suretiyle zorlaştırmıştır.

Yasal çerçevedeki bir başka değişiklik Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun (No. 4817) ile getirilmiştir. Şubat 2003'te çıkarılan bu yasa, Türkiye'de yabancıların çalışmasını düzenlemekte ve çalışma izni ile ilgili kurallar sistemi getirmektedir. Bu yasa yabancılara Türkiye'de çalışma izni verme yetkisini tek bir kuruma, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına vermiştir. Önceki düzenlemede, çalışma izni farklı kurumlar tarafından verilmekteydi. Bu yasa uyarınca ve yabancı "kaçak" işçilik ile mücadele politikası paralelinde izinsiz yabancı işçi çalıştıran işverene ve yanında çalışan işçiye değişen miktarlarda para cezası uygulanmaktadır.⁵

⁵ 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkındaki yasa 6 Eylül 2003'de yürürlüğe girmiştir. Bu tarihten 15 Ocak 2004'e dek geçen 4 aylık sürede toplam 3.600 yabancı uyruklu kişi Türkiye'de çalışma izni almak üzere Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına başvuruda bulunmuştur. Bunlardan 2000 kişi Türkiye'de ikamet edenlerdir, yurtdışından başvuru

Yeni Göçmenler Ülkesi: Moldova

Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra 1991'de bağımsız bir devlet olan Moldova, ciddi sorunlarla karşı karşıya kalan ülkelerden biridir. Bağımsızlıktan itibaren ciddi bir ekonomik kriz içindedir. Romanya ve Ukrayna ile komşu küçük bir ülke olan Moldova'da, Sovyetler Birliğinin dağılmasının ardından ücret ve maaşlar hızla düşmüş, kişi başına düşen milli gelir azalmıştır. 2002'de kişi başına ortalama yıllık gelir 417 Euro olarak hesaplanmıştır. Bu da Moldova'yı Avrupa'nın en fakir ülkesi yapmaktadır (Jandl, 2003). Nüfusu 4.3 milyon dolayında olan Moldova'nın ekonomisi büyük ölçüde tarıma dayanmaktadır. Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan rapora göre, Moldova'da kent nüfusunun toplam nüfusa oranı 1998 sonunda %42; kırsal nüfusun oranı ise %58'dir (UN, 2000). Öte yandan Moldova nüfusu içinde okuma yazma bilenlerin oranı yüksektir (%96).

Moldova'da farklı etnik gruplar yaşamaktadır. Romanyalı/Moldovalılar %64.5, Ukraynalılar %13.8, Ruslar %13, Gagavuzlar %3.5, Yahudiler %1.5, Bulgarlar %2.5 ve diğerleri %1.7 oranındadır.⁶

Bağımsızlıktan sonra Moldova'nın karşı karşıya kaldığı azalan gelirler, hızla artan işsizlik, sosyal güvenlik sisteminin ciddi biçimde zayıflaması gibi sorunlar sonucunda, 1990'ların ilk yarısında önemli bir dış göç hareketi başlamıştır; yasal göç olanağı çok sınırlı olduğundan, bu ülkeden kaynaklanan göç hareketlerinin çok büyük bölümü düzensiz göç hareketi niteliği taşımaktadır. Sleptova'nın belirttiğine göre, Moldova resmi rakamları düzenli ya da düzensiz Moldova'lı göçmen sayısını 2003 yılında toplam 234.000 olarak açıklamaktadır. Oysa, yine Sleptova'nın belirttiğine göre, daha gerçekçi bir nitelik taşıyan resmi olmayan tahminler, düzenli göçmen oranının çok düşük olduğunu, düzensiz göçmenlerin sayısının 600.000 ile 1.000.000 arasında olduğunu göstermektedir (Sleptova, 2003). Başka bir deyişle, ülke dışındaki Moldova vatandaşlarının çok büyük bir bölümünün bulundukları ülkelerde yasal olmayan konumda çalıştıkları tahmin edilmektedir (Jandl, 2003).⁷

Yaşanan ciddi ekonomik sorunlar sonucu ortaya çıkan işsizlik hem nitelikli hem de niteliksiz emeği göç etmeye itmiştir. Moldova'da ortalama aylık gelir 40-

sayısı toplamı ise 1.600'dür. Bu 3.600 kişiden gerekli koşulları yerine getiren 530 kişiye çalışma izni verilmiş, belgelerindeki eksiklikleri tamamlaması için 600 kişiye ek süre verilmiş, bunlara 3 ay süre ile çalışma izni tanınmıştır. 220 başvuru reddedilmiştir, diğer 2250 başvurunun işlemleri devam etmektedir. Çalışma izni başvurularının çoğunluğu Pakistan, Hindistan, Güney Kore, Moldova ve Ukrayna vatandaşlarından gelmiştir (<http://www.ekocerceve.com/haberDetay.asp?haberID=3828&Kategori=8> (19.01.2004)).

⁶ <http://www.moldova.org>

⁷ Moldova ile ilgili olarak aktarılan bu verilerin sadece eğilim gösteren nitelikte olduğunu belirtmekte yarar var. Düzensiz göçle ilgili olarak hemen tüm ülkeler bakımından güvenilir istatistik elde etmek neredeyse imkansızdır. Bununla birlikte Moldova Cumhuriyeti hakkındaki demografik veriler, bu ülkenin istatistik sistemindeki yetersizlikler nedeniyle çok sağlıklı olmadığı belirtilmektedir. (http://www.undg.org/documents/1733-Moldova_CCA_-_Moldova_1997.pdf).

45 Euro civarındadır ve nüfusun yaklaşık %80'inin yoksulluk sınırı altında olduğu tahmin edilmektedir (Jandl, 2003).

Moldovalıların göç ettikleri ülkeler arasında Rusya, Ukrayna, Romanya, Çek Cumhuriyeti, Polonya, Almanya, İtalya, Portekiz, İspanya, Yunanistan, Türkiye, Kıbrıs ve İsrail sayılmaktadır. Bazı tahminlere göre, yaklaşık 200.000-250.000 (Jandl 2003 ve Sleptova 2003) Moldovalı Rusya'da, bir o kadarı da İtalya'da bulunmaktadır. Gagavuzlar için ise ana doğrultunun Türkiye olduğu belirtilmektedir. Hedef ülkelerin seçilmesinde coğrafi uzaklık, iş olanakları ve dil benzerlikleri gibi faktörler rol oynamaktadır (Jandl, 2003).

Genel olarak göç veren ülkelerdeki olumsuz koşulların öncelikle kadınları etkilediği söylemek yanlış olmayacaktır. İşsizlik oranlarında kadın/erkek farkları bunu açıkça göstermektedir.⁸ Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) Moldova raporuna göre, 1994 yılında kayıtlı işsizlerin %62.7'si, 1998 yılı başında ise %68'i kadındır (UNDP, 2000).

Türkiye'deki Moldovalı Göçmenler

Türkiye'deki Moldovalı düzensiz göçmenler üzerine ayrıntılı ve güvenilir istatistikler bulunmamakla birlikte, Moldova'dan Türkiye'ye yönelik nüfus akışı hakkında var olan verileri sunmak istiyorum.

Tablo 1: Moldova'dan Türkiye'ye Gelen ve Türkiye'den Çıkış Yapan Yabancı Sayıları (1997-2003)

Yıllar	Giriş Sayısı	Çıkış Sayısı
1997	50.596	38.772
1998	61.843	49.734
1999	77.260	63.285
2000	65.112	53.735
2001	46.895	49.205
2002	47.453	44.422
2003	58.905	54.908

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü'nden alınan rakamlar

⁸ Örneğin Rusya'da 1990 ortalarına dek bu oranın 70/30 olduğu belirtiliyor. Öte yandan 1993'te kadınların ortalama ücreti erkeklerin üçte biri; emekli maaşları ise erkeklerin maaşlarının %70'i dolayında idi. Kırsal bölgelerde yaşayan kadınlar açısından bu rakamlar daha da kötüdür (Marsh 1998:103). Öte yandan Bridger'a göre, Moskova bölgesindeki ilk işten çıkarmalar savunma sanayinde, araştırma enstitülerinde ve bakanlıklarda çalışan kadın mühendis ve iktisatçıları vurmuştur (Bridger 1999:75). Dolayısıyla bu nedenler eski Sovyetler Birliği'nden önemli oranda kadının göç sürecine katılmasını açıklıyor.

Daha önce de belirtildiği gibi, bu sayılar Türkiye'yi ziyaret eden ya da Türkiye'de kalan Moldovalıların gerçek sayılarını göstermemektedir, çünkü çoklu girişler bu sayılara dahildir ve ayırt edilmemiş durumdadır. Ayrıca bu veriler cinsiyete göre toplanmadığı için kadın ve erkek sayıları bilinmemektedir. Bununla birlikte, Turizm Bakanlığı tarafından yapılan Yabancı Ziyaretçi Anketi sonuçlarına göre, 2001 yılında Türkiye'den çıkış yapan Moldovalıların %75'i kadındır.

Emniyet Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre Türkiye'de ikamet izni verilen Moldovalıların sayıları ve ikamet nedenleri şöyledir:

Tablo 2: Türkiye'de İkamet İzni Verilen Moldovalılar (1998-2003)

	1998	2001	2002	2003
Muhtelif Sebeplerle İkamet Eden	233	379	472	661
Çalışan	396	268	258	221
Öğrenim Gören	177	208	160	173
Toplam	806	855	890	1.055

Kaynak: İçişleri Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü'nden alınan rakamlar

Tablo 2'de görüldüğü gibi, Türkiye'de ikamet izni olan Moldovalıların arasında çalışma izni olanların sayısı çok düşüktür. Bu da Moldovalıların çok büyük bölümünün gerek ikamet gerekse çalışma açısından düzensiz göçmen olduklarını göstermektedir. Öte yandan evlilik yoluyla Türk vatandaşlığı edinen Moldovalıların sayıları EK 3'deki tablodan izlenebilir. 1995-2001 döneminde bu sayılarda dalgalanma olmakla birlikte bir artış eğilimi de izlenmektedir. Evlilik yoluyla vatandaşlık edinme, oturma ve çalışma izni sorununu çözmek bakımından da önemlidir. Bununla birlikte, aşağıda da değinileceği gibi, Türkiye'de eviçi hizmetlerde çalışan Moldovalı kadınların çok büyük bir bölümü için amaç Türkiye'ye yerleşmekten çok Türkiye'de belli süreler çalışmaktır.

Türkiye'de Ev İçi Hizmetlerde Çalışan Moldovalı Kadınlar

Türkiye'de ev içi hizmetlerde çalışan Moldovalı kadınlar düzensiz göçmen emeğin belli bir türünü oluşturmaktadır. Bu emek türünün varlığını genel gözlemlere dayanarak saptayabiliyoruz ve bunların sayılarının artmakta olduğunu söyleyebiliyoruz. Ancak bu konuda istatistiksel veriler olmadığı için sayısal bilgi vermek mümkün değildir, başka bir deyişle eviçi hizmetlerde çalışan Moldovalı kadınların sayısını bilemiyoruz.

Moldovalı kadınlar 1990'ların başlarında ekonomik nedenlerle Türkiye'ye göç etmeye başlamışlardır. Göç kararının daha çok ailenin yaşam stratejisinin bir parçası olarak alındığını söylemek mümkündür. Göç ederken amaç Türkiye'de çalışmaktır. Moldovalı kadınlar Türkiye'ye bir aylık turist vizesi ile giriş yapmaktadırlar, dolayısıyla girişleri yasaldır. Ancak vize süresinin bitiminden sonra Türki-

ye'de kalmaya devam etmektedirler, dolayısıyla düzensiz göçmen durumuna düşmektedirler. Yakın zamana dek bu grubun çalışması yasal düzenlemeye tabi değildi, yani bu yasal olarak düzenlenmemiş bir alandı. Ancak bu makalede daha önce de belirtildiği gibi, son zamanlarda çıkarılan bir yasa ile bir ölçüde de olsa düzenleme getirilmiştir (4817 sayılı ve 27.2.2003 tarihli, "Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun). Ancak bu yasanın Moldovalı ev hizmetçileri bakımından etkileri hakkında henüz bir şey söyleyebilecek durumda değiliz. Dolayısıyla önümüzdeki dönemdeki gelişmeleri izlemek bu konu ile ilgili yorum yapmamızı kolaylaştıracaktır. Ancak herhangi bir düzenlemenin yokluğunda, göçmenlerin yasadışı konumlarının onları güçsüz bir konuma yerleştirdiği bilinmektedir. Düzensiz göçmenler işverenlerle ücret ve çalışma koşulları üzerinde pazarlık yapabilecek konumda değildirler. Dolayısıyla düşük ücretleri ve kötü çalışma koşullarını kabul etmek durumunda kalabilmektedirler.

Türkiye'de ev içi hizmetlerde çalışan yabancılar yeni bir olgu olduğu için bu konuda son derece az sayıda çalışma vardır ve bunlar da daha çok devam etmekte olan çalışmalardır. Ben UĞİNAR projesi çerçevesinde⁹ yaptığım görüşmelere ve basın taramalarına dayanarak aşağıdaki bazı ön gözlemleri sunmak istiyorum.

İlk göçmenler Türkiye hakkında bilgiyi farklı kaynaklardan, örneğin bavul tüccarları ve Moldova'da ya da eski Sovyetler Birliğinde bulunan Türk vatandaşlarından elde etmişlerdir. Türkiye'ye geldiklerinde orta sınıf ailelerin evlerinde çalışmaya başlamışlardır. Türkiye'de orta ve üst sınıflarda ev içi hizmetlerde temizlikçi, hizmetçi vb. istihdam etmek yaygın bir eğilimdir. Buna rağmen bu konuda yapılan çalışmaların sayısı son derece azdır.¹⁰

Türkiye'de çocuk bakımı, yaşlı ve hasta bakımı aile içinde ve enformel ilişki ağları yoluyla sağlanır. Yani bu tür hizmetler veren kamu/özel kuruluşlarının sayısı azdır. Bu bağlamda Moldovalı kadınlar ev içi hizmetlerde görece kolay biçimde iş bulabilmişlerdir. Başlangıçta Gagavuz kökenli Moldovalılar Türkçe bilmeleri dolayısıyla tercih edilmişlerdir. Moldova Cumhuriyetindeki Gagavuz nüfusun büyüklüğü 160.000 dolayındadır. Bununla birlikte, talep arttıkça Moldova'dan farklı etnik kökenli kadınlar da istihdam edilmeye başlamıştır. Bu alanda çalışanların çoğunu Moldovalıların oluşturduğunu gözlemlere dayanarak söyle-

⁹ "Uluslararası Göç, İşgücü ve Nüfus Hareketleri Araştırma Projesi" (UĞİNAR) Marmara Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü öğretim üyeleri tarafından yürütüldü ve Marmara Üniversitesi Araştırma Fonu tarafından desteklenen ve 7 alt projeden oluşan bu araştırma, uluslararası göç, nüfus ve işgücü hareketlerindeki yeni eğilimleri ve bu eğilimlerin Türkiye üzerindeki etkilerini incelemeyi ve uygulamaya dönük politika önerileri geliştirmeyi amaçlamaktaydı. Bu alt projelerden biri göçün toplumsal cinsiyet boyutuyla ilgili idi. UĞİNAR çerçevesinde yaptığım çalışmaya dayanan ve bu makalede de yer alan bazı ön gözlemlerimi daha önce yayınlanan bir başka yazıda aktarmıştım (Kaşka, 2002).

¹⁰ Bunlar arasında Kalaycıoğlu ve Rittesberger-Tılıç (2001), Özbay (2002) ve Özyeğin'in çalışmaları (2001) sayılabilir.

yebiliyoruz, ancak yine gözlemlere dayanarak, Azeri, Gürcü, Bulgar, Türkmen kadınların da ev içi hizmetlerde çalıştığı bilinmektedir.

İstanbul'da ev içi hizmetlerde çalışmak isteyen Moldovalı göçmen kadınların iş bulma kanallarına gelince burada çeşitli yollar vardır. İlki Laleli'de bulunan bir otoparkta karşılaşma biçimindedir. Bu otopark bir tür enformel iş ve işçi bulma kurumu fonksiyonuna sahiptir. Hizmetçi, çocuk bakıcısı vb. arayanlar pazar günleri bu otoparka gitmekte ve orada beklemekte olan göçmen kadınlarla temas kurmakta, iş koşulları ve ücret üzerinde konuşmaktadırlar. Eğer anlaşma sağlanırsa göçmen kadın işe alınmaktadır. Bunun hala kısmen de olsa etkili bir kanal olduğunu söyleyebiliriz.

İkincisi, genellikle aile danışmanlık şirketi adı altında çalışan özel istihdam bürolarıdır,¹¹ Bu şirketlere başvuru halinde işverene aradığı niteliklere uygun en az birkaç göçmen kadın hakkında bilgi verilmektedir, daha sonra iki taraf karşılaşmakta ve eğer anlaşma sağlanırsa göçmen kadın işe alınmaktadır. Bu şirketler verdikleri hizmet karşılığında genellikle işverenden belli bir oranda komisyon ücreti talep etmektedirler. Bu danışmanlık şirketlerine gazete ilanları aracılığıyla ulaşmak mümkündür. Bu şirketler verdikleri ilanlarda hizmetçilik, bakıcılık, ahçılık vb işleri yapmaya aday olan kadınlar hakkında kısa bilgi vermekte, adayın tecrübesinden ve Türkçe biliyor olmasından söz etmektedirler. Aile danışmanlık şirketlerinin yanı sıra yine işveren ile göçmenler arasında aracılık yapan ve örneğin bakkallık vb. gibi işlerle uğraşanları da görmek mümkündür. Bunlar genellikle dükkanlarına astıkları ilanlar aracılığı ile işveren adaylarına bilgi iletmektedirler. Aracılar da verdikleri hizmet karşılığında komisyon talep etmektedir. Hem aile danışmanlık şirketleri hem de aracılar iş arayan göçmen kadınlara ulaşmakta, diğer kanalların yanı sıra tıpkı bireysel işveren adayları gibi Laleli'deki "otoparkı" da kullanmaktadırlar.

Bir üçüncü yol olarak ise ilişki ağlarından söz etmeliyiz. Özellikle ev içi hizmetlerde Moldovalı göçmen kadın çalıştırma eğiliminin yaygınlaşmaya başlamasından sonra, bakıcı, hizmetçi vb arayan işveren adayları, kendi yakınlarının çalıştırdıkları göçmen kadınların akrabalarıyla (örneğin kız kardeşleri, kızları, anneleri, diğer akrabaları ya da tanıdıkları) temasa geçmektedirler, böylece işverenler hiç tanımadıkları, hakkında hiç bilgi sahibi olmadıkları birini işe almak yerine, hakkında dolaylı da olsa bilgi sahibi oldukları Moldovalı bir kadını "tavsiye üzerine" işe almış oluyolar.

Ev içi hizmetler için belirlenen ücret genellikle aylık 300 dolardır. Ancak bu rakam hem ekonomik konjonktüre, hem işin hem de göçmen kadının emeğinin

¹¹ 2003 yılında çıkarılan 4904 sayılı Türkiye İş Kurumu Kanununun yürürlüğe girmesinden sonra, 19 Şubat 2004 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan Özel İstihdam Büroları Yönetmeliği ve 2 Ağustos 2004 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan Özel İstihdam Büroları Hakkında 1 no'lu tebliğ kapsamında özel istihdam bürosu olarak faaliyette bulunmak mümkün hale gelmiştir (<http://www.iskur.gov.tr/Mydocu/OIBDUYURU2-2.doc>). Başka bir deyişle özel istihdam büroları yasallaşmış ve formelleşmiştir. Ancak aile danışmanlık şirketi olarak faaliyet gösteren büroların ne kadarının formel olduğu ayrı bir konudur.

niteliğine göre değişebilmektedir. Aylık ücret yatılı olarak çalışan kadınlara ödenmektedir. Göçmen kadınlar haftada altı gün çalışmaktadır, pazar günleri ise izin günüdür. İş saatleri uzun ve belirsizdir. İşverenler evlerinde çalıştırdıkları Moldovalı kadınlara haftada ya da iki haftada bir kez Moldova'ya telefon etme izni vermektedir.

Ev içi hizmetlerde çalışan Moldovalı kadınların yaptıkları işler çeşitlidir. Bazıları sadece temizlik, bazıları sadece çocuk bakıcılığı yapmaktadır. Bazıları yaşlı ya da hasta bakımı işini üstlenmektedir. Ancak genellikle bu işlerden birkaçını birlikte yaptıkları gözlenmiştir. Genellikle çalıştıkları evde, konutun olanaklarına bağlı olarak kendilerine ayrı bir oda verilmektedir, ancak bunun istisnalarından da söz edilmiştir.

Türkiye'de özellikle İstanbul ve Ankara gibi büyük şehirlerde ev içi hizmetlerde Moldovalı göçmen kadınları istihdam etme eğilimi gittikçe yaygınlaşmaktadır. Burada akla gelen soru Türk kadınlar yerine Moldovalı kadınların neden tercih edildiğidir. Yukarıda da değinildiği gibi, Türkiye'de orta-sınıf ailelerde gündelikçi olarak temizlik işleri yapan kadınların istihdam edilmesi çok yaygındır. İşverenlerin büyük şehirlere göç etmiş kırsal kökenli kadınlar yerine Moldovalı kadınları tercih etmeye başlamasının sebebi olarak, Moldovalı kadınların yatılı kalmayı kabul etmeleri, işlerini daha iyi yapmaları, iş disiplinine sahip olmaları, eğitilmiş olmaları gösterilmektedir. Örneğin çocuk bakıcılığı yapan pedagoji formasyonu-na sahibi kadınlar ya da hasta bakımı işiyle uğraşan hemşireler verilen örnekler arasındadır.

Moldovalı kadınlar kazandıkları paranın çok az bir kısmını Türkiye'de harcamaktadırlar, büyük kısmını Moldova'ya ailelerine göndermektedirler. Bunların büyük çoğunluğu evli ve çocuklu kadınlardır. Başka bir ülkede çalışmalarının nedeni olarak da çocuklarının eğitimi, ailenin hasta bir üyesinin tedavisi, ailenin birikmiş borçlarının ödenmesi, tasarruf ederek Moldova'da ev satın alma gibi nedenler göstermektedirler. Göçmen kadınlar bunların hiçbirini Moldova'da çalışarak gerçekleştiremeyeceklerini belirtmektedirler. İş bulma olanağı olsa bile aylık ücretler çok düşük olduğu ve ayrıca her an işyerinin kapanması ve işten çıkarılma riski söz konusu olduğu için göç etmenin onlara bir çözüm sunduğunu söylemektedirler.

Göçmen kadınlar, yukarıda sözü edilen "otoparkı" aynı zamanda kendi aralarında buluşma yeri olarak da kullanılmaktadırlar. Ayrıca ülkelere para ya paket göndermek istediklerinde başvurdukları adres yine bu "otopark" olmaktadır. Genellikle minibüs/otobüs şoförüne ödenen belli bir ücret karşılığında para havale etmek ya da paket göndermek mümkün olmaktadır.

Daha önce de belirtildiği gibi, Türkiye'ye yasal olarak (pasaport ve vize ile) giriş yapmaktadırlar ve Türkiye'ye girişte sınır kapılarında bir aylık turist vizesi alabilmektedir. Moldova'dan Türkiye'ye seyahat ya karayolu ile ya da havayolu ile olmaktadır. İstanbul'a geldiklerinde ilk durakları ise genellikle daha önce söz edilen "otopark" olmaktadır.

Ev içi hizmetlerde istihdam etmek üzere Moldovalı bir göçmen kadını işe alan işverenler, güvenlik gerekçesi ile onların pasaportlarını alıkoymaktadır. Eğer iş aile danışmanlık şirketi ya da aracı aracılığıyla bulunmuşsa pasaportu alıkoyan onlar olmaktadır. Şirketler ya da aracılar işverene karşı sorumluluğu da üstlenmiş olmaktadır. Pasaportların alınmış olması göçmen kadınlar açısından bir dezavantaj oluşturmaktadır, çünkü bu nedenle izin günleri olan pazar günleri bile ev dışına çıkmaya çekindiklerini belirtiyorlar. Öte yandan pasaportları alıkonulmamış olsa dahi, bir aylık turist vizesinin süresi bittiğinde, göçmen kadınların Türkiye’deki konumu yasadışı olmaktadır. Bu nedenle Moldovalı göçmen kadınlar çok belirgin bir biçimde ev dışına çıkma korkusunu ifade ediyorlar. En büyük korkuları polis tarafından yakalanmak ve sınır dışı edilmektir.

Ev içi hizmetlerde çalışan Moldovalı göçmen kadınların önemli bir özelliği, Türkiye’de yerleşme amacı taşımamalarıdır, dolayısıyla göç geçici ve görece kısa süreli bir hareket olarak algılanmaktadır; yeterli parayı biriktirdikten sonra ülkelere geri dönmeyi planlamaktadırlar.

Moldovalı göçmen kadınlar tıpkı tüm düzensiz göçmenler gibi herhangi bir sağlık sigortası ya da sosyal güvenlik olanağına sahip olmadan çalışmaktadırlar. Üstelik çalışma koşulları ya da ücret ile ilgili konularda sorun yaşadıklarında şikayetçi olma olanağından da yoksunlardır, çünkü yasadışı göçmen olarak Türkiye’de bulunmakta ve bu durumun polise bildirilmesi endişesini taşımaktadırlar.

Bunun dışında onları kamusal alana çıkmaktan alıkoyan bir başka önemli faktör, eski Doğu Bloku ülkelerinden gelen kadınlara ilişkin önyargılardır. “Nataşa” adı dolaysız bir biçimde seks işçiliğini çağrıştırmaktadır. Basının yeniden ürettiği bu imaj, daha önce yürüttüğümüz bir araştırma sırasında Türkiye’de bulunan eski Doğu Bloku ülke vatandaşı kadınların belirttikleri en önemli sorunları arasındaydı (Erder ve Kaşka, 2003).¹²

Yapılan ön görüşmeler sırasında, Moldovalı göçmen kadınlar genellikle Türkiye’de çalışmaktan memnun olduklarını belirtmişlerdir. Onlara göre kocalarının Türkiye’de iş bulması daha zordur, çünkü Türk erkekleri arasında işsiz olan çoktur. Onlar için en önemli faktör para kazanıyor olmaktır. Bu nedenle ağır iş koşullarından genellikle şikayetçi değildiler. Çalıştığı aileden memnun olanlar açısından en büyük sorun, yukarıda da değinilen “polis korkusu”dur. Ancak göçmen hizmetçi ile yerli işveren arasındaki ilişkiler her zaman yolunda gitmeyebilmektedir. Bu ilişki resmi kurallarla düzenlenmemiş bir ilişki olduğu için tamamen tarafların inisiyatifine bağlı olarak yürümektedir. Bazı durumlarda işverenlerin kötü muamelesine maruz kalan, cinsel tacize maruz kalan kadınlar olduğu ön görüşmeler sırasında ifade edilmiştir. Uzun ve yorucu iş saatleri ve kötü çalışma koşulları sık olmasa da dile getirilen sorunlar arasındadır. Ayrıca örneğin hastalık

¹² Bu önyargı başka ülkeler için de geçerlidir. Örneğin Chin’in Malezya’da ev içi hizmetlerde çalışan Filipinli ve Endonezyalı kadınlar üzerindeki (Chin 1997), Remennick’in İsrail’deki Rusça konuşan kadınlar üzerindeki araştırması (Remennick 1999) benzer önyargıların bu toplumlarda da varolduğunu göstermektedir.

ya da kaza gibi durumlarda ne yapılacağı tamamen işverenin inisiyatifine bağlıdır. Bazı ailelerde göçmen kadına evde ayrı bir oda verilmemesi de dile getirilen sorunlardan biridir. İşverenden ve yasal düzenleme yokluğundan kaynaklanan sorunların yanı sıra göçmen kadınlardan kaynaklanan sorunlar da yaşanabilmektedir. Burada karşılaşılan önemli bir sorun göçmen kadının, ailenin izin verdiği süre ve miktarın dışında yaptığı telefon konuşmalarıdır. Ayrıca işveren yaptığı işten memnun kalmadığı zaman göçmen kadının işine son verebilmektedir. Bazı işverenler göçmen kadın çalıştırma deneyimleri sırasında hayal kırıklığı yaşadıklarını belirtiyorlar. Bu durumda ya başka bir göçmen kadın işe alınmakta ya da Türk yardımcı, hizmetçi, bakıcı istihdam edilmeye başlanmaktadır.

Sonuç Yerine

Son yıllarda meydana gelen uluslararası göç hareketlerinin eski göç hareketlerinden farklı nitelikler taşımaya başladığı bilinmektedir. Türkiye'nin de bu yeni göç hareketlerinde hedef ülkelerden biri olmaya başlaması, bu yeni göç hareketlerinin Türkiye bağlamında da incelenmesini gerektirmektedir.

Yeni göç hareketlerinin farklı niteliklerden biri de düzensiz göç ve toplumsal cinsiyet boyutunda karşımıza çıkmaktadır. Gittikçe artan sayıda kadının göç hareketlerine dahil olmaya başlaması dış göç ile ilgili çalışmalarda yeni araştırma gündemleri ortaya çıkarmıştır. Bunlardan birisi de “eviçi hizmetlerinin küreselleşmesi” biçiminde ifade edilmektedir. Birçok ülkede eviçi hizmetlerde artık neredeyse tümüyle göçmen kadınlar istihdam edilmektedir. Bunların pek azının düzenli göçmen konumunda olduğu bilinmektedir. Bu durum düzensiz göçmen kadın emeği ile ilgili çalışmaların artmasına neden olmuştur. İtalya ve İspanya gibi bazı ülkelerde bu alanı düzenli hale getirmek konusunda sınırlı da olsa bazı girişimler söz konusu olmakla birlikte, bu alanın hala esas olarak düzenlenmemiş bir alan olduğu görülmektedir.

Son yıllarda Türkiye’de de, ev içi hizmetlerde yabancı kadın emeği istihdamı belirgin bir eğilim olarak gözlenmeye başlanmıştır. Bu makalede, bu eğilimi Türkiye’de ev içi hizmetlerde enformel olarak istihdam edilen Moldovalı düzensiz kadın göçmenler üzerinde gözlemlere dayanarak izlemeye çalıştım. Moldovalı göçmen kadınlar üzerine yürütülecek araştırmalar ve sistematik gözlemler, ev içi hizmetlerin küreselleşmesi konusundaki gittikçe artan literatüre, Türkiye örneğinin eklenmesini mümkün kılacaktır. Bu bağlamda, Türkiye’de eviçi hizmetlerde çalışan Moldovalı kadınların konumunda, yabancıların çalışma izni ile ilgili yeni çıkarılan yasa bağlamında nasıl ve hangi tür değişiklikler meydana geleceğini izlemek yararlı olacaktır.

Kaynakça

- Abadan-Unat, N. 2000. Küreselleşme, Göç ve Toplumsal Değişme. Der. Fulya Atacan vd. *Mübeccel Kıray İçin Yazılar*. İstanbul. 235-259.
- Anderson, B. 2000. *Doing the Dirty Work? The Global Politics of Domestic Labour*. London.
- Bridger, S. 1999. Enterprise and Survival: Moscow Women and Market Mythologies. S. Bridger (ed.) *Women and Political Change. Perspectives from East Central Europe*. London. 75-90.
- Castles, S. & Miller, M. 2003. *The Age of Migration*. New York.
- Chin, B.N.C. 1997. Walls of Silence and Late Twentieth Century Representation of the Foreign Female Domestic Worker: the Case of Filipina and Indonesian Female Servants in Malaysia. *International Migration Review*, Vol. 31, Nr. 2 (Summer). 353-385.
- Ehrenreich, B & Hochschild. A.R. (der.) 2003. *Global Women-Nannies, Maids and Sex Workers in the New Economy*. London.
- Erder, S. 2000. Uluslararası Göçte Yeni Eğilimler : Türkiye Göç Alan Ülke mi? Fulya Atacan vd. (der.) *Mübeccel Kıray İçin Yazılar*. İstanbul. 235-259.
- Erder, S. & Kaska, S. 2003. *Irregular Migration and Trafficking in Women : The Case of Turkey*. Geneva.
- Ghosh, B. 1998. *Huddled Masses and Uncertain Shores. Insights into Irregular Migration*. London.
- Hondagneu-Sotelo, P. 2001. *Domestica-Immigrant Workers Cleaning and Caring in the Shadows of Affluence*. Berkeley.
- İçduygu, A. 1996. *Transit Migration in Turkey*. IOM. Migration Information Program. Budapest.
- İçduygu, 2003. *Irregular Migration through Turkey*. IOM.
- IOM (International Organization for Migration) 2000. *Irregular Migration and Trafficking in Migrants. The Case of Georgia*. Tbilisi.
- Jandl, M. 2003. Moldova Seeks Stability Amid Mass Migration. www.migrationinformation.org. 2.11.2004.
- Kalaycıoğlu, S. & Rittersberger-Tılıç, H. 2001. *Evlrimizdeki Gündelikçi Kadınlar. Cömert "Abla"ların Sadık "Hanım"ları*. Ankara.
- Kaşa, S. 2002. Irregular Migration and Female Immigrants from Moldova in Turkish Households. T. Geisen (ed.) *Mobilitat und Mentalitäten*. Frankfurt and London. 153-165.
- Kirişçi, K. 2002. *Justice and Home Affairs Issues in Turkish-EU Relations*. İstanbul.
- Kofman, E. vd., 2000. *Gender and International Migration in Europe : Employment, Welfare and Politics*. London and New York.

- Marsh, R. 1998. Women in Contemporary Russia and the Former Soviet Union. R. Wilford and R.L. Miller (eds.) *Women, Ethnicity and Nationalism. The Politics of Transition*. London. 87-119.
- Özyegin, G. 2001. *Untidy Gender. Domestic Service in Turkey*. Philadelphia.
- Özbay, F. 2002. Evlerde El Kızları: Cariyeler, Evlatlıklar, Gelinler. A. Durakbaşı (haz.) *L. Davidoff: Feminist Tarihçesiminde Sınıf ve Cinsiyet*. İstanbul. 13-47.
- Parrenas, R. S. 2001. *Servants of Globalization-Women, Migration and Domestic Work*. Stanford.
- Remennick, L. I. 1999. Gender Implications of Migration: the Case of Russian Speaking Women in Israel. G. Kelson and D.L. DeLaet (eds.) *Gender and Immigration*. London. 163-185.
- Saban, R. 2002. *United Arab Emirates : Migrant women in the United Arab Emirates-the case of female domestic workers. GENPROM Working Paper No. 10 (Series on Women and Migration)*. Geneva.
- Sleptova, E. 2003. Labour Migration in Europe: Special Focus on the Republic of Moldova. [http://www.ipp.md/publications/St~ Sleptova~ fin.doc](http://www.ipp.md/publications/St~Sleptova~fin.doc)

Web-sayfaları

- www.mfa.gov.tr/MFA/ConsularInformation/ForForeigners/VisaInformation.
- <http://www.ekocerceve.com/haberDetay.asp?haberID=3828&Kategori=8>
(19.01.2004)
- http://www.undg.org/documents/1733-Moldova_CCA_-_Moldova_1997.pdf
- <http://www.iskur.gov.tr/mydocu/OIBDUYURU2-2.doc>
- http://www.un.md/key_pub_documents/pic/CCA_Moldova_2000.doc

Ek1: Eski SSCB'den Türkiye'ye Turistik Giriş Yapan Yabancılar (1997-2003)(000kişi)*

Eski SSCB Ülkeleri	1997		1998		1999		2000		2001		2002		2003	
	Giriş Sayısı	%	Giriş Sayısı	%	Giriş Sayısı	%	Giriş Sayısı	%	Giriş Sayısı	%	Giriş Sayısı	%	Giriş Sayısı	%
Azerbaycan	93.5	6.1	125.0	9.7	122.6	11.9	182.1	13.0	189.3	12.6	166.2	9.8	193.3	8.9
Belarus	2.0	0.1	7.7	0.6	7.7	0.8	10.0	0.7	15.4	1.0	22.2	1.3	31.6	1.5
Ermenistan	18.0	1.2	20.3	1.6	19.2	1.8	17.7	1.3	7.0	0.5	17.4	1.0	23.6	1.1
Estonya	2.3	0.2	4.0	0.3	2.2	0.2	4.3	0.3	5.3	0.3	6.5	0.4	6.1	0.3
Gürcistan	194.8	12.7	201.8	15.7	181.3	17.6	180.5	12.9	162.7	10.8	161.7	9.5	172.9	8.0
Kazakistan	47.0	3.1	52.4	4.1	30.5	3.0	40.7	2.9	41.5	2.8	53.0	3.1	65.8	3.0
Kırgızistan	8.3	0.5	7.0	0.5	5.5	0.5	8.2	0.6	7.9	0.5	10.3	0.6	14.2	0.6
Letonya	1.5	0.0	0.6	0.0	2.0	0.2	6.7	0.5	10.2	0.7	12.2	0.7	15.2	0.7
Litvanya	7.6	0.5	11.3	0.9	11.3	1.1	12.1	0.9	13.0	0.9	18.8	1.1	23.1	1.1
Moldova	50.6	3.3	61.8	4.8	77.3	7.5	65.1	4.7	46.9	3.1	47.4	2.8	58.9	2.7
Özbekistan	16.9	1.1	14.4	1.1	13.8	1.3	21.7	1.5	21.4	1.4	20.7	1.2	19.5	0.9
Rusya Fed.	980.0	64.1	636.3	49.4	423.2	41.0	680.8	48.9	753.0	50.0	957.4	56.2	1.285.8	59.6
Tacikistan	-	-	-	-	-	-	1.0	0.0	2.0	0.1	2.5	0.1	3.6	0.2
Türkmenistan	5.7	0.4	6.2	0.5	7.3	0.7	11.1	0.8	14.9	1.0	21.2	1.2	16.7	0.8
Ukrayna	100.5	6.6	138.3	10.7	127.6	12.4	153.7	11.0	214.0	14.2	184.5	10.8	227.3	10.5
Eski SSCB Toplamı	1.528.7	100	1.287.1	100	1.031.5	100	1.395.7	100	1.504.5	100	1.702.0	100	2.157.6	100
Toplam Yabancı Girişi	9.326.7	-	8.643.5	-	6.880.6	-	9.748.3	-	10.912.8	-	12.906.3	-	13.461.4	-
Toplam Yabancı Girişleri İçinde Eski SSCB'nin payı		16.4		14.9		9.0		14.3		13.8		13.2		16.0

Kaynak: İçişleri Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü'nden alındı.

* Her bir eski SSCB ülkesi için ayrı ayrı verilen oranlar, o ülkenin eski SSCB toplamı içindeki payını göstermektedir.

*Ekte 2: Türkiye’de Çeşitli Maksatlarla Bulunan Eski SSCB Ülkeleri Vatandaşlarının Dağılımı (Turistik Ziyaret Hariç) 1997-2003**

Eski SSCB ülkeleri	1997		1998		1999		2000		2001		2002		2003	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Azerbaycan	4.587	25.5	6.439	27.9	7.930	31.4	10.564	33.5	10.044	34.3	9.935	33.7	9.502	32.7
Belarus	63	0.4	192	0.8	232	0.9	254	0.8	209	0.7	208	0.7	265	0.9
Ermenistan	30	0.2	43	0.2	43	0.2	48	0.2	51	0.2	59	0.2	73	0.3
Estonya	5	0.0	5	0.0	4	0.0	11	0.0	14	0.0	11	0.0	26	0.1
Gürcistan	594	3.3	692	3.0	723	2.9	685	2.2	761	2.6	788	2.7	958	3.3
Kazakistan	1.695	9.4	2.417	10.5	2.579	10.2	3.676	11.7	3.503	12.0	3.649	12.4	3.427	11.8
Kırgızistan	1.120	6.2	1.357	5.9	1.557	6.2	2.128	6.8	1.587	5.4	2.095	7.1	2.223	7.7
Letonya	9	0.0	20	0.0	8	0.0	14	0.0	20	0.0	13	0.0	23	0.0
Litvanya	27	0.2	54	0.2	79	0.3	50	0.2	47	0.2	55	0.2	65	0.2
Moldova	472	2.6	806	3.5	895	3.5	889	2.8	855	2.9	890	3.0	1.055	3.6
Özbekistan	652	3.6	806	3.5	896	3.5	1.118	3.5	1.099	3.8	1.108	3.8	1.082	3.7
RusyaFed.	4.846	27.0	5.744	24.9	5.459	21.6	6.871	21.8	6.235	21.3	6.454	21.9	6.134	21.1
Tacikistan	226	1.3	305	1.3	364	1.4	332	1.1	309	1.1	279	0.9	264	0.9
Türkmenistan	2.332	13.0	2.371	10.3	2.397	9.5	2.529	8.0	2.242	7.7	1.821	6.2	1.645	5.7
Ukrayna	1.314	7.3	1.862	8.1	2.064	8.2	2.326	7.4	2.290	7.8	2.150	7.3	2.312	8.0
Eski SSCB toplamları	17.972	100.0	23.113	100.0	25.230	100.0	31.495	100.0	29.266	100.0	29.515	100.0	29.054	100.0
Genel Toplam	135.914		151.489		162.229		168.047		161.254		157.667		152.203	
Eski SSCB'nin payı	-	13.2	-	15.3	-	15.6	-	18.7	-	18.1	-	18.9	-	19.1

Kaynak: İçişleri Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü'nden alındı.

* Her bir eski SSCB ülkesi için ayrı ayrı verilen oranlar, o ülkenin eski SSCB toplamı içindeki payını göstermektedir.

Ek 3: Evlilik Yoluyla Türk Vatandaşlığı Edinen Eski SSCB Vatandaşlarının Uyrıklığa Göre Dağılımı (1995-2001)*

	1995		1996		1997		1998		1999		2000		2001		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Azerbaycan	65	40.4	126	56.0	519	45.9	628	52.0	524	51.1	1.019	47.5	995	36.1	3.876	44.8
Gürcistan	35	21.7	16	7.1	142	12.6	149	12.3	109	10.6	235	11.0	293	10.6	979	11.3
Rusya Fed.	52	32.3	76	33.8	381	33.7	292	24.2	265	25.9	495	23.1	632	22.9	2.193	25.4
Türkmenistan	9	5.6	5	2.2	23	2.0	38	3.1	49	4.8	78	3.6	106	3.8	308	3.6
Moldova	-	-	2	0.9	65	5.8	100	8.3	78	7.6	319	14.9	728	26.4	1.292	14.9
Eski SSCB toplamı	161	100.0	225	100.0	1.130	100.0	1.207	100.0	1.025	100.0	2.146	100.0	2.754	100	8.648	100.0
Diğer Ülkeler	987	86.0	708	75.9	2.065	64.6	2.105	63.6	1.673	62.0	3.228	60.0	4.876	63.9	15.652	64.4
Genel Toplam	1.148		933		3.195		3.312		2.698		5.384		7.630		24.300	
Eski SSCB'nin payı (%)		14.0		24.1		35.4		36.4		38.0		40.0		36.1		35.6

Kaynak: İçişleri Bakanlığı, Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü'nden alındı

* Her bir eski SSCB ülkesi için ayrı ayrı verilen oranlar o ülkenin eski SSCB toplamı içindeki payını göstermektedir.

